

MEDIECENTER

Källkritik

Grundskolans kursplaner och gymnasieskolans ämnesplaner lyfter fram hur viktigt det är att skolan hjälper eleverna till källkritisk förmåga. Att vara medieanvändare idag är utmanande med internets stora mängd av information som flödar över oss. Det är viktigt att hålla sig kritisk till alla olika budskap i nyhetsmedier, sociala medier och även i reklamen. Att ha ett källkritiskt förhållningssätt i mängden information och desinformation är därför av stor betydelse. Diskutera och ifrågasätt kritiskt, fråga "vem och varför", "syfte och budskap" Idag gäller det även ljud och bild eftersom vi med dagens teknik kan vi klippa och klistra i både ljud och bilder och redigera så att det passar vår information.

Lgr 11

Skolans värdegrund och uppdrag, informationshantering. Eleverna ska kunna orientera sig i en komplex verklighet, med ett stort informationsflöde och en snabb förändringstakt. Studiefärdigheter och metoder att tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktiga. Det är också nödvändigt att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ.

Övergripande mål och riktlinjer Skolan ska ansvarara för att varje elev efter genomgången grundskola kan använda sig av ett kritiskt tänkande och självständigt formulera ståndpunkter grundade på kunskaper och etiska överväganden.

Länktips

Bra gratis material att både ladda ner och att interaktivt ta del av på nätet.

iis.se (internet guide om [källkritik](#)) MIK statensmedierad.se, surfalugnt.se,

Film

[Godtrogenhetens demokrati – internets paradox](#) Från 15 år, 48 min.

Varför invaderas vår samtid av myter och påhitt? Den här dokumentärfilmen beskriver hur vårt omdöme påverkas av myter och desinformation när vi tar del av information via internet. Varför är vetenskapsmän och medier plötsligt misstänkliggjorda? Förr filtrerades information via ett mindre antal specialiserade medier. Men genom internet är alla avsändare av åsikter som kan ges samma status som experters kunnande. På sociala medier kan en gillaknapp ges större trovärdighet än en encyklopedisk artikel. Har kunskap i dessa sammanhang fortfarande en chans mot tro? En film inspirerad utifrån sociologens Gérald Bronners bok *The Democracy of the Gullible*.

[Lögnfabriken – fejknyheter från Ryssland](#) Från 14 år, 59 min.

"Fake news" har på sistone blivit ett vedertaget begrepp, inte minst på grund av den

amerikanska presidenten Donald Trump. En strid ström av falska nyheter pumpas dagligen ut från Ryssland. De har lanserat en systematisk desinformationskampanj om USA och Europa: så kallade trollfabriker producerar falska nyheter vars enda syfte är att främja rädsla och sönderdelning i dessa områden.

I den här dokumentären träffar vi bland andra Andrey Soshnikov, en rysk journalist som de senaste fyra åren har arbetat med att avslöja falska nyheter och som var den första att uppdaga den ökända trollfabriken i St. Petersburg. Vi får också träffa en tidigare anställd på en av dessa fabriker som i detalj kan avslöja varför nyheterna och berättelserna är falska. Filmen går även igenom händelser och aktiviteter som inträffade under valkampanjen inför det senaste valet i USA.

[Klartänkt – Vetenskaplig metod och himlakroppar](#) Från 11 år, 9 min.Handledning.

För omkring 2000 år sedan gjorde den grekiska astronomen Ptolemaios några viktiga upptäckter. Han studerade himlen och kom fram till att planeterna rörde sig i banor med jorden i mitten. Det blev starten för vetenskapsområdet astronomi. Men Ptolemaios trodde också att planeterna hade makt över oss människor. Han skrev en bok om stjärnornas inverkan på människan och vår omgivning. Det blev en grund för astrologin. Filmen Klartänkt 1 gör en jämförelse mellan dessa områden. Huvudbudskapet är att den vetenskapliga metoden att undersöka världen stadigt ökar vårt kunnande och för vårt samhälle framåt. Vad skiljer då astronomi från astrologi? Ett svar är att det ena är vetenskap, det andra inte. Filmen tydliggör hur man skiljer på vetenskap och pseudovetenskap, det vill säga föreställningar som ger sken av att vara vetenskap men inte är det.

[Klartänkt – Vetenskaplig metod och vaccin](#) Från 11 år, 8 min.Handledning.

Vacciner har sedan Edward Jenner i slutet av 1700-talet började utveckla vaccin mot smittkoppor räddat hundratusentals liv. I dag finns vacciner mot en rad sjukdomar som tidigare kunde orsaka bestående skador eller för tidig död. Ungefär samtidigt som Jenner börjar sitt arbete i England utvecklas teorierna om den så kallade homeopatin. Enligt den alternativmedicinska metoden kan ett ämne som ger sjukdomssymptom hos en frisk person bota samma symptom hos en sjuk. Filmen Klartänkt 2 tar upp båda dessa metoder och pekar på avgörande skillnader mellan dem. Vacciner har tagits fram med en vetenskaplig metod. De testas i många steg innan de får ges till människor. På så sätt vet man att de har effekt utan att ge farliga biverkningar. När de homeopatiska preparaten har testats vetenskapligt har man inte kunnat visa att de har någon som helst läkande effekt.

[Klartänkt – Att undvika tankefällor](#) Från 11 år, 10 min.Handledning.

Bli något mer sant för att det upprepas ofta? Tror vi hellre på det som vi känner igen än det som är obekant? Dras vi till enkla förklaringar även om problemet är komplicerat? Eller tror vi mer på personer vi gillar än på de vi inte tycker om? Filmen Klartänkt 3 pekar på olika mentala fällor vi kan hamna i när vi tänker för snabbt. De kan göra att svar på frågor, uppfattningar och beslut blir helt andra än vad de skulle bli om vi tänkte efter lite längre.

[Klartänkt – Argumentationsfel](#) Från 11 år, 9 min.Handledning.

Den avslutande filmen i serien, Klartänkt 4, handlar om argumentation. Syftet är att uppmärksamma eleverna på argumentationsfel som i exemplen ovan, så att de får en känsla för hur de låter och inte låter sig luras av dessa. På så sätt kan de lättare föra diskussioner utan att fastna i fällor som gör att samtalen inte leder någonstans. Filmen illustrerar argumentationsfelen med exempel från tidigare filmer i serien men också med fall som är vanliga i all argumentation.

[Falska nyheter](#) Från 13 år, 13 min. Lärarhandledning.

Under den senare halvan av 2010-talet kom begreppet Fake News att få en helt ny betydelse. Trots att fenomenet med påhittade nyheter och desinformation varit med

människan sedan begynnelsen av romarriket, har begreppet nu fått en global betydelse. Från etablerad gammelmmedia till internets och tv-bolagens breaking news. Falska nyheter har blivit ett sätt att påverka politiska val, att ljuga och hitta på för att vinna sympatier eller för att få en ekonomisk vinning. Men vad betyder den här förändringen? Vad får den för konsekvenser för samhället? Och hur ska vi kunna motarbeta den?

[Propaganda – och vikten av källkritik](#) Från 13 år, 11 min. Lärarhandledning.

Varje dag bombarderas vi av information och miljontals intryck. Vårt informationsflöde växer och det blir allt svårare att urskilja sanning från fiktion – fakta från propaganda. Hur skiljer man på sant och falskt och vad händer när vi blir mindre källkritiska på sociala medier? Vi följer med Maria på en resa där hon får träffa kunniga experter i källkritikens djungel. Vi tittar på historisk såväl som modern propaganda och frågar journalister, viralgranskare och beteendevetare vad propaganda egentligen är. Vi får även lära oss hur man urskiljer propaganda från verklig fakta och hur vi bäst motverkar att osann information sprids.

[Offentlighetsprincipen](#) Från 10 år, 14 min. Lärarhandledning.

Offentlighetsprincipen är en del av tryckfrihetsförordningen som är en av Sveriges grundlagar, som inte många känner till. Offentlighetsprincipen innebär att allmänheten och massmedierna ska ha insyn i myndigheternas verksamhet. Utan offentlighetsprincipen skulle vårt samhälle och vår demokrati snabbt fallera. I denna film kommer vi genom ett påhittat scenario visa varför offentlighetsprincipen är så viktig och hur man kan använda den i praktiken.

[Upphovsrätt – en film om](#) Från 10 år, 12 min. Lärarhandledning.

I den här filmen tittar vi på vilka rättigheter och skyldigheter man har som kreatör. Vilka frågor man ställs inför? Vad innebär copyright? Får man ladda ner film och bilder från internet? Hur gör man om man vill använda någon annans verk eller skydda sitt eget? Det som skyddas av upphovsrätt är olika typer av kreativa uttryck. Inte bara en idé, fakta eller funktion utan också själva utförandet och skapandet.

[Skärmtid - pekplattor, smarta telefoner, datorer](#) Från 7 år, 11 min. Lärarhandledning.

De barn som växer upp idag tillhör den första generationen som tycker det är självklart med läsplattor och smarta telefoner. Men vad är möjligheterna och farorna? Med ett knapptryck kan man få se häftiga klipp och grafiken blir bättre och gör spelen mer verklighetstroga. Många barn föredrar idag att sitta ensamma hemma framför en skärm istället för att vara sociala och träffa sina kompisar och vara ute och leka. En ung människas kropp behöver röra på sig för att må bra. Hjärnan presterar bättre efter fysisk aktivitet. Dessutom kan man bli närsynt av att sitta för mycket framför en skärm. I den här filmen intervjuas barn i olika åldrar som berättar om hur de använder sina läsplattor, datorer & smarta telefoner. När är det okej att spela och hur länge i sträck kan man sitta framför en skärm? Vad skiljer killar och tjejer åt när det gäller skärmtittande? Filmen ger svaren. Vi gör ett besök hos en optiker som testar synen på en pojke i 10-års ålder som har fått förändrad syn på grund av mycket tid framför olika skärmar. Spelscener i filmen visar på olika situationer ur vardagen och fungerar som en grund för diskussion.

[Kodning – en film om programmering](#) Från 9 år, 16 min. Lärarhandledning.

Det blir allt viktigare att ha digital kompetens, det vill säga att kunna använda och förstå digital teknik. I framtiden kommer nästan alla jobb vara digitala och det är viktigt att veta vad kod och programmering är. Vi lär oss att kod är det som skrivs för att få en dator att utföra något. Att skriva själva koden kallas för kodning eller programmering.

I den här filmen kommer vi att få träffa ungdomar som kodar. De berättar och visar vad de själva har lärt sig genom kodning!

Vi träffar även vuxna som använder sig av kod i sitt arbete och får höra vad de tycker om

kodning och programmering. Vi får lära oss vad kodning egentligen är och varför det är så bra att kunna!

[Massmedier](#) Från 13 år, 14 min. Lärarhandledning.

"Den var välgjord och det fanns mycket att fundera på efter att man sett filmen." – Kille, 15

"En bra och modern film." – Tjej, 14

"Jag kommer att vara mer källkritisk i framtiden nu när jag sett filmen." – Tjej, 15

I detta program lär vi oss om massmediers framväxt genom tiderna. Vi ser på massmedier genom ett historiskt perspektiv och tar upp viktiga punkter som har förändrat synen på massmedier och hur de har förändrat samhällen.

Vi går igenom vad som är definitionen av ett massmedium. Vad har massmedier för roll i vårt samhälle? Varför är källkritik viktigt och hur lär vi oss det? Vad är yttrandefrihet och hur fungerar den? Vad bör man tänka på när man konsumerar medier idag?

Kapitel:

- Inledning 00:00 - 01:26
- Massmedier genom historien 01:27 - 04:38
- Källkritik 04:40 - 08:22
- Yttrandefrihet 08:23 - 11:31
- Att tänka på i dagens medieklimat 11:32 - 13:29

[Livet i mobilen – ständigt uppkopplad](#) Från 13 år, 15 min. Lärarhandledning.

"Den var väldigt bra! Jag lärde mig att jag måste tänka mig för innan jag lägger ut bilder. Och jag ska försöka lägga ifrån mig mobilen när jag gör läxor!"

– 14-årig elev, Rinkebyskolan

"Alla borde se den för att förstå konsekvenserna av att använda sociala medier och som kan uppstå senare i livet." – 14-årig elev, Skarpängsskolan

Hur påverkas vi av att ständigt vara uppkopplade? Att ständigt vara nåbara? Vad är okej att lägga ut på sociala medier? Vilka lagar och regler finns på internet? Och vad innebär egentligen de avtal vi godkänner på internet?

Vi träffar ungdomar på stan, en psykolog, en jurist och en tjej som livnär sig på att blogga. Vi får också se hur lätt det kan vara att kartlägga en person och gör ett roligt test!

Kapiteltider

- inledning 00:00 - 02:22
- Del 1: Lagar & regler på nätet 02:23 - 06:18
- Del 2: Din information på nätet 06:20 - 09:46
- Del 3: Beroende 09:47 - 15:39

[Berätta allt? En film om Facebook, blogg och internet](#) Från 12 år, 15 min. Lärarhandledning.

Berätta allt? - en film om Facebook, blogg och internet Vad vet människor om dig egentligen? Förr låste man in dagboken. Idag bloggar man om sitt liv och vill att så många som möjligt ska läsa den. Var går skillnaden mellan det man bloggar om och det man bör hålla för sig själv? Tittar arbetsgivare på vad vi gör på nätet? Kan bilder och kommentarer finnas kvar länge? och vara sökbara? Vad kan det få för följder? Hur är det att vara bloggkändis? Är det bara positivt – eller finns det en annan sida? I filmen medverkar kända bloggare och berättar sin syn om "att synas på nätet" – och vi får även höra vad arbetsgivare tycker. Filmens Syfte: Att beskriva bloggkultur på nätet Att diskutera "öppenhet" på nätet Att lära skillnaden personligt och privat Konsekvenser av nätet

[Ipred, nedladdning och upphovsrätt](#) Från 10 år, 13 min. Lärarhandledning.

Ipred, nedladdning och upphovsrätt - kampen om kopiorna Striden om upphovsrätten pågår för fullt. Rätten att själv bestämma över vem som får kopiera och dela med sig av ens verk har mer eller mindre försvunnit. Många ser internet som en källa av gratis film och musik och tycker det är helt okej att bara ladda ner. Men musiker, distributörer och filmmakare känner sig bestulna på inkomster. Lag och moral går inte riktigt ihop här. Men handlar det bara om

förlorad inkomst? Påverkas din rätt till ett privatliv på nätet? Vissa hävdar att rätten till fri information hotas av lagförslag som värnar om upphovsrätten. Hur långt kan man gå för att sätta dit fildelare?

[Om källkritik, internet och plagiat - hur man värderar information.](#) Från 12 år, 14 min.
Lärohandledning.

Hur man värderar information? Om Källkritik, fusk och plagiat. Genom böcker, tidningar och webbsidor kan vi skaffa oss mycket information till skolarbetet. När det gäller information som hämtas från internet är det särskilt viktigt att kritiskt granska vad man funnit. Tryckta texter har ofta granskats av förlagen innan de publicerats, men på webben är få texter granskade. Vem som helst kan lägga ut en text i vilket syfte som helst, vilket innebär att kvalitén blir skiftande. Var går gränsen mellan att citera och kopiera delar av en text. Att citera eller referera olika källor är naturligtvis tillåtet. Men att ta ett helt arbete eller hela sidor ur en text som någon annan har skrivit och presentera som sitt eget är något annat. För att kunna sätta rättvisa betyg har lärarna skaffat sig hjälpmedel när de granskar elevernas "egna arbeten".

Program från UR

[Hur vet du det?: Vilka källor kan du lita på?](#) Från 6 år, 7 min.

Jenny vill göra en vlogg om hundar. Men vilka källor kan hon lita på? Idag ska hon ta reda på vad en hund är. Men det är lättare sagt än gjort. Var kan hon söka information? Hunden Kjell förklarar under kisspromenaden vad en källa är. Källkritikerna presenterar de fem källkritiska frågorna man kan ställa för att ta reda på om en källa är pålitlig. Till slut hittar Jenny fram till ett svar på frågan om vad en hund är.

[Hur vet du det?: Så googlar du](#) Från 6 år, 7 min.

Jenny fortsätter med sin vlogg. Idag ska hon ta reda på varför hundar har svans. Men det är lättare sagt än gjort. Kanske kan hon söka information på nätet? Hunden Kjell tipsar om hur man googlar. Men vilka sidor på nätet kan hon lita på? Källkritikerna presenterar de fem källkritiska frågorna man kan ställa för att ta reda på om en sida på nätet är pålitlig.

[Hur vet du det? : Sanningar och rykten](#) Från 6 år, 7 min.

Jenny fortsätter med sin vlogg och ska ta reda på om det är sant att hundar kan förvandlas till varulvar. Men det är lättare sagt än gjort. Hunden Kjell berättar under kisspromenaden om falska rykten och vandringsägnar. Hur vet man vad som är sant? Källkritikerna presenterar de fem källkritiska frågorna man kan ställa för att ta reda på om en sida på nätet är pålitlig.

[Hur vet du det? : Reklam](#) Från 6 år, 8 min.

Jenny fortsätter med sin vlogg. Hon ska ta reda på vad hundar äter. Men det är lättare sagt än gjort. Jenny får en massa reklam erbjudanden. Hunden Kjell berättar under kisspromenaden om olika typer av reklam. Men vilken reklam kan man tro på? Källkritikerna presenterar de fem källkritiska frågorna man kan ställa för att ta reda på om ett reklam erbjudande är pålitligt eller inte.

[Hur vet du det? : När du själv är en källa](#) Från 6 år, 7 min.

Jenny fortsätter med sin vlogg. Hon ska ta reda på hur gamla hundar blir. Men det är lättare sagt än gjort. Kan man ta andras bilder och texter på nätet? Hunden Kjell förklarar under kisspromenaden vad upphovsrätt är. Om man själv är en källa, vad vågar man då berätta? Källkritikerna presenterar de fem källkritiska frågorna man kan testa på sig själv för att se om man är en pålitlig källa.

[Källkritik: Fejkade sidor](#) Från 13 år, 14 min. Arbetsblad.

Åsa och Emelie söker upp den mytomspunna Storken, ett klassiskt nättroll som länge figurerat på nätet. Han står bakom många fejkade sidor och artiklar. Vem är Storken och varför gör han det här?

[Källkritik: Partiska röster](#) Från 13 år, 12 min. Arbetsblad.

Viralgranskarna Åsa och Emelie undersöker vad de tror är en falsk identitet på nätet. Vem står egentligen bakom inlägget och var kommer bilden ifrån? Hur kan man hantera kränkningar i sociala medier?

[Källkritik: Tid och rum](#) Från 13 år, 11 min. Arbetsblad.

Nyhetsbyrån Central European News sprider mycket osannolika nyheter. Hur kommer det sig att samma spektakulära bild kan användas till två helt olika nyheter? Hur fungerar arkivet Wayback Machine?

[Källkritik: Bildsökning](#) Från 13 år, 9 min. Arbetsblad.

Vad är sanningen bakom Ikeas nya regnbågsfärgade Putinkudde? Finns den verkligen på riktigt? Hur gör man en grundläggande bildsökning?

[Tio lektioner i språkidaktik: Upphovsrätt och källkritik.](#) Från 19 år, 10 min.

Sfi-läraren Sara Lövestam ger konkreta tips på hur digital teknik kan användas i språkinläring. I varje lektion tränas en eller flera färdigheter som hör- och läsförståelse, uttal, muntlig förståelse och muntlig kommunikation. Programmen visar hur digitala verktyg kan användas för att dokumentera språkutvecklingen och bidra till ett formativt arbetssätt, samt skapa förutsättningar för samarbete och kommunikation. Genom att använda ett publicistiskt arbetssätt får eleverna skriva för en verklig mottagare utifrån egna erfarenheter och intressen. I programmen reflekterar Sara över hur digital kompetens och språkutveckling stödjer varandra i lärandet, exempelvis för att få ett källkritiskt förhållningssätt och ta del av nyhetsflödet och samhällsinformation.

[Är det sant? Källkritik.](#) Från 10 år, 14 min. En serie om 6 program från UR.

Är allt som sägs och skrivs sant? Vad betyder det egentligen att vara källkritisk? Och hur vet man om man kan lita på en källa? Nyhetsankaret Anna Ankare får lära sig varför det är så viktigt att vara källkritisk. Reportern Jenny Josefsson går på en riktig journalistnit när hon missar källkritiken och gör ett nyhetsinslag som bygger på illvilliga rykten. Källkritikexperten Andreas Widholm förklarar skillnaden mellan en primärkälla och en sekundärkälla. Historiska reportern reser tillbaka till år 1520 för att träffa en trovärdig källa. Och så får vi lära oss de fem superfrågorna man ska ställa för att få fram sanningen.

[Här hittar du fler program om källkritik från UR.](#)

Järfälla Mediecenter
Tornérplatsen 18
177 80 Järfälla
E-post: mediecenter@jarfalla.se
Tel: 08-580 229 40